

NYANLÄNDA ELEVERS LÄRANDE
Att möta mångfalden
i klassrummet

2020:4 – Slutrapport från FoU-programmet
Nyanlända elevers lärande

Ifous rapportserie 2020:4

Stockholm, juni 2020

ISBN: 978-91-985535-6-7

Redaktörer: Sofie Grahn Hillve & Karin Hermansson

Grafisk form & produktion: Per Isaksson

Ansvarig utgivare: Ifous

Fri kopieringsrätt i ickekommersiellt syfte för kompetensutveckling eller undervisning i skolan och förskolan under förutsättning att författarens namn och rapportens titel anges, samt källa. I övrigt gäller copyright för författarna och Ifous AB gemensamt.

INNEHÅLL

Förord	5
Sammanfattning	7
Detta är FoU-programmet Nyanlända elevers lärande	9
Konsten att styra och leda ett FoU-program	11
Att gå till mångfald	15
Odenskolan	
Del av helheten?	19
Nikolaiskolan	
“Och så var de bara en”	21
Vivallaskolan F-6	
Att hantera dilemman, snabba och långsamma reflektionsprocesser i utvecklingsarbete – Forskningsrapport	25
Anna Ehrlin & Ulrika Jeppson Wigg	
Utvärdering	29
Emerga Institute	

FÖRORD

Under 2015 kom ett stort antal asylsökande till Sverige. Många av dem var barn och ungdomar i skolåldern. På kort tid fick skolor runtom i landet ta emot nya elever med en helt annan, eller ibland ingen, skolbakgrund och med ringa kunskaper i svenska språket. De kom från kulturer som i många avseenden skiljer sig från den svenska och många hade svåra upplevelser bakom sig. Detta ställde krav på lärare och skolledare att hantera en situation som de varken var beredda på eller kompetensmässigt rustade för. Sedan 2015 har antalet nyanlända minskat, men fortfarande kommer många nyanlända barn och ungdomar och skolorna måste kunna ge dem alla ett bra mottagande och en god undervisning.

Ifous arbete syftar till att stödja skolhuvudmän i att driva strategiskt och långsiktigt utvecklingsarbete som är forskningsbaserat och som involverar hela organisationen. Syftet är också att stimulera praktisk forskning inom områden som är av stor relevans för arbetet i klassrum och skola. Ett sådant område är hur man skapar en organisation för mottagande och undervisning av nyanlända elever som ger goda förutsättningarna för utveckling och lärande.

Mot denna bakgrund startade Ifous 2017 FoU-programmet Nyanlända elevers lärande, i syfte att genom samverkan utveckla kunskap och förståelse för vilka mekanismer som påverkar lärande och integration. Under tre år har lärare, skolledare och förvaltningsföreträdare i Örebro kommun arbetat tillsammans med forskare från Mälardalens högskola för att utveckla sitt arbete inom området. Programmet har letts av Sofie Grahn Hillve som är projekt- och processledare och kvalitetssäkrats av Karin Hermansson, FoU-ansvarig hos Ifous. Den vetenskapliga texten har granskats av Jenny Rosén, fil.dr. i pedagogik och docent i svenska som andraspråk vid Stockholms universitet.

Den här rapporten presenterar inte exakta svar, givna recept eller färdiga metoder. Men här redogörs för lärdomar och insikter som de deltagande har erövrat under resans gång och som kan vara relevanta i ett vidare perspektiv. Rapporten fångar också en förändringsprocess som fortfarande pågår, vilket speglar den dynamiska karaktären av nyanlända elevers villkor som ständigt är beroende av förändringar i omvärlden och beslut inom olika politikområden globalt, nationellt och lokalt. Dessa villkor påverkas också av kunskapsutveckling och diskurser inom flera olika forskningsdiscipliner med fokus på till exempel på lärande, undervisning, flerspråkighet, migration och integration.

Det är vår förhoppning att denna skrift ska ge såväl inspiration som insikter och dessutom bidra till en ökad dialog om hur forskare och praktiker tillsammans kan utveckla skolan för att ge bästa möjliga förutsättningar för alla barns och ungas utveckling och lärande.

Rapporten får gärna citeras med angivande av källa.

Stockholm i juni 2020

Marie-Hélène Ahnborg
VD Ifous

SAMMANFATTNING

I FoU-programmet *Nyanlända elevers lärande* har lärare och skolledare i tre grundskolor i Örebro kommun, tillsammans med forskare från Mälardalens högskola och Ifous, sökt utveckla kunskaper och arbetssätt i syfte att förbättra förutsättningarna för nyanlända elevers lärande. Arbetet har bedrivits i så kallade forskningscirkeltröffar som kan beskrivas som en kombination av processinriktad utveckling och forskning där forskare deltagit vid samtliga cirkelträffar. Arbetet har också syftat till att stärka den pågående etablerade verksamhetens kvalitet, hållbarhet och målpuppfyllelse. I slutrapporten beskriver skolor och förvaltningsledning vad de åstadkommit i programmet och var de står i dag, och forskargruppen presenterar sina resultat. Här sammanfattas programmets resultat och slutsatser i korthet.

ÖKAD KUNSKAP OCH MEDVETENHET

Under programmet har kunskap inhämtats och fördjupats vid föreläsningar, genom erfarenhetsutbyte och vid studiebesök. Gemensam reflektion kring resultaten från enkäter och intervjuer med elever har också gett nya kunskaper och insikter. Framförallt har medvetenheten ökat om att de nyanlända eleverna inte är en homogen grupp. Det de har gemensamt är att de är nyligen anlända i Sverige och nybörjare i den svenska skolan. I övrigt finns många variationer som har att göra med personlighet, kön, social bakgrund, ursprungsland, migrationshistorik, skolbakgrund och mycket mer. I utmaningen ligger att de ska lära sig det svenska språket samtidigt som de ska utveckla sina kunskaper i övriga ämnen och integreras socialt i skolgemenskapen.

Ett viktigt fokus under programmet har därför varit att utforma ett arbetssätt som är både språk- och kunskapsutvecklande. Sådan undervisning är av godo för alla elever och kommer därför att vara till fortsatt nytta även för den skola som inte längre har några nyanlända elever.

Mottagande av nyanlända ställer krav på undervisning, ledarskap och skolorganisation. En studie inom ramen för en av forskningscirkeltröffarna visar dock att mycket av ansvaret i de aktuella skolorna hänskjutits enbart till lärarna. Studien belyser den situation som lärare hamnade i då de plötsligt fick ansvar för en stor grupp nyanlända elever. Som utbildade och erfarna lärare förväntades de kunna anpassa

sin undervisning till den nya elevgruppen och själva kunna lösa denna situation. Men under de rådande omständigheterna upplevde även dessa erfarna och kompetenta lärare sig kompetensmässigt förflyttade till periferin. De hade behövt mycket mer stöd från ledningen i att möta och undervisa de nyanlända eleverna. De saknade också en organisatorisk struktur som var anpassad efter de nya förutsättningarna.

HANTERING AV DILEMMAN

I en av forskningscirkeltröffarna har fokus legat på dilemman som uppstår i mottagandet av nyanlända elever. Analysen visar att en del av det som brukar beskrivas som problem snarare kan benämnas dilemman. Ett problem förväntas kunna lösas medan ett dilemma måste hanteras. I programmet har lärare och annan personal synliggjort organisatoriska, pedagogiska och sociala dilemman i mottagandet och undervisningen av nyanlända elever, och blivit mer medvetna om hur de kan hantera dem.

Organisatoriska dilemman uppstår till exempel i valet mellan att placera elever i förberedelseklass eller direkt i ordinarie klass. Oavsett vilken modell skolan väljer kan övergångar innebära svårigheter, för eleverna, som måste hanteras. Lärare kan hamna i pedagogiska dilemman när de ska stötta och uppmuntra en elev samtidigt som de måste ge eleven ett lågt betyg eller till och med underkänt. Sociala dilemman kan röra frågor om huruvida elever bör få umgås med vilka de vill, även om det leder till segregation.

UTVECKLADE HANDLINGSPLANER FÖR NYANLÄNDA ELEVER

De medverkande skolorna har utvecklat sina rutiner och sin organisering av arbetet med nyanlända elever. Det har resulterat i reviderade handlingsplaner, till exempel mottagandeplan och plan för hur övergång från förberedelseklass till ordinarie klass ska ske.

Också i detta arbete har problem och dilemman blivit synliga och diskuterats. Det kan vara problematiskt att gå från ord till handling, ibland är det oklart vem som har mandat att se till att handlingsplanen följs och ibland händer det saker i verksam-

heten som gör att delar av handlingsplanen blir irrelevanta.

VIKTEN AV ORGANISERING

Genom arbetet i forskningscirkelarna har lärare och skolledare fått möjlighet att prova och etablera en form för kollegialt lärande och samverkan. Detta arbetssätt kan fortsätta att användas i framtida utvecklingsarbeten. Behovet av att organisatoriskt skapa förutsättningar för lärare att bedriva ett långsiktigt forsknings- och utvecklingsarbete har också blivit tydligt.

Såväl de medverkande i programmets styrgrupp och i de aktuella skolorna som forskargruppen lyfter fram att programmet givit viktiga lärdomar. Vikten av att tydliggöra syften, mål, roller och förutsättningar tidigt i utvecklingsprocessen har blivit synlig, liksom att undvika att processerna blir alltför personbundna. Svårigheterna att hålla i ett långsiktigt utvecklingsarbete i en vardag där det ständigt händer mer eller mindre akuta saker och där personalomsättningen är hög har också synliggjorts. Personalförändringar leder lätt till att viktig information tappas bort eller hamnar ”mellan stolarna”.

Att organisera så att lärarna kan träffas utanför skolan där de inte blir störda är en förutsättning som underlättar. Andra viktiga faktorer som identifierats är att involvera fler än en liten grupp lärare, och redan från början planera för att sprida och dela kunskap och erfarenheter till all personal på skolan. Styrgruppen betonar också värdet av att kontinuerligt utvärdera och stämma av hur processen fortlöper så att adekvata åtgärder kan sättas in.

EN SLUTRAPPORT ÄR INTE SLUTET

Arbetet med att utveckla mottagande och undervisning för nyanlända elever och elever med olika bakgrund fortsätter. Implementering av nya handlingsplaner och rutiner blir ett viktigt nästa steg. Kunskapen och erfarenheterna från programmet kommer att bearbetas vidare och spridas till såväl personal på de medverkande skolorna som i andra skolor i och utanför kommunen. Den här slutrapporten innebär inte en slutpunkt, utan en start på ett fortsatt arbete.

DETTA ÄR FOU-PROGRAMMET NYANLÄNDA ELEVERS LÄRANDE

Forsknings- och utvecklingsprogrammet *Nyanlända elevers lärande* inleddes vårterminen 2017, i samverkan mellan Örebro kommun, Mälardalens högskola och Ifous. Utgångspunkten var en förstudie som genomfördes tillsammans med Helsingborg stad, Kungälv kommun, Landskrona stad, Söderhamns kommun och Åstorps kommun. I förstudien identifierades ett antal framgångsfaktorer för nyanlända elevers lärande. Dessa framgångsfaktorer har utgjort underlag till syfte och mål för FoU-programmet.

Syftet med FoU-programmet har varit att genom utvecklingsstöd, baserat på forskning, utveckla såväl kunskap och förhållningssätt som konkreta arbetsmetoder för att förbättra förutsättningarna för nyanlända elevers lärande i grundskolan.

Syftet har också varit att ge de medverkande forskarna vid Mälardalens högskola tillgång till den kunskap och de erfarenheter som finns hos Örebro kommun och låta detta utgöra grund för ny forskning och ytterligare kunskapsbyggande.

ETT ARBETE PÅ FLERA NIVÅER

Genom tidigare forskning och erfarenhet vet vi att en viktig faktor för ett lyckat förändringsarbete är att hela organisationen engageras. Därför är det vid medverkan i Ifous FoU-program en förutsättning att huvudmannen involverar hela den så kallade styrkedjan i arbetet inom ramen för programmet. Det innebär att såväl chef på förvaltningsnivå som rektorer eller biträdande rektorer och lärare deltar aktivt i ett FoU-program – både vid gemensamma seminarier och under tiden mellan dessa. I FoU-programmet *Nyanlända elevers lärande* har lärargrupper och rektorer från tre grundskolor i Örebro kommun tillsammans med förvaltning medverkat.

Programmet har letts av en styrgrupp bestående av förvaltning och rektorer från medverkande skolor, forskare från Mälardalens högskola och Ifous som övergripande projekt- och processledare. Det har finansierats gemensamt av Örebro kommun och Mälardalens högskola.

SAMVERKAN MELLAN PRAKTIK OCH FORSKNING

FoU-programmet har lagts upp som en interaktiv forskningsprocess där de medverkande lärarna och rektorerna deltagit i forskningscirklar tillsammans med två forskare från Mälardalens högskola; Anna Ehrlin och Ulrika Jepson Wigg. Vid dessa forskningscirklar har forskning kopplad till metoder för nyanlända elevers lärande introducerats och diskuterats med syftet att skapa en tydlig koppling mellan teori och praktik. Forskargruppen har med denna samverkansmodell samlat in en mängd data, som har analyserats och resulterat i fyra vetenskapliga artiklar, dessa beskrivs under rubriken Forskningsrapport (sid 25).

Alla medverkande har deltagit vid totalt sex utvecklingsseminarier som planerats och genomförts i samverkan mellan Ifous och styrgruppen. Vid dessa seminarier har de medverkande fått ta del av föreläsningar av såväl forskargruppen som av externa föreläsare med tydlig koppling till programmets syfte och mål. De har vid dessa tillfällen också kunnat ta del av varandras arbete genom erfarenhetsutbyte och tvärgruppsdiskussioner. Vid det sista seminariet fördjupades reflektionerna kring lärdomar och erfarenheter genom att utkast från styrgruppens, skolornas och forskarnas texter till denna slutrapport bearbetades.

Detta är FoU-programmets slutrapport. Den inleds med de medverkande skolornas och förvaltningens perspektiv på utvecklingsarbetet. De beskriver var de befann sig vid programmets start, vilka insikter de erövat under programtiden och vilka slutsatser de drar inför framtiden. Detta följs av en beskrivning av och resultat från den forskning som bedrivits inom ramen för programmet. FoU-programmet har också utvärderats av en extern processutvärderare, *Emerga Institute*,¹ som beskriver sina slutsatser i rapportens sista kapitel.

Vi som på olika sätt bidragit till rapporten hoppas att du som läsare ska finna den intressant, och att du – liksom vi – blir nyfiken på att lära mer om hur man kan arbeta för att möta den mångfald som i dag är en verklighet i de flesta klassrum.

1 <http://www.emergase.se/>

KONSTEN ATT STYRA OCH LEDA ETT FOU-PROGRAM

Rapport från en styrgrupp

BAKGRUND

Under läsåret 2015/2016 mottog Örebro kommun, precis som många andra kommuner, många nyanlända elever. Antalet fördubblades från ett läsår till ett annat, vilket gjorde att behovet av att lära sig mer om nyanlända elever blev tydligt. Nästkommande läsår genomfördes Skolverkets nulägesbeskrivning och analys av Örebro kommuns arbete när det gäller nyanlända elever. Dessutom genomförde Skolinspektionen under samma läsår en kvalitetsgranskning av mottagande av nyanlända elever. Resultatet pekade tydligt på att Förvaltning förskola och skola på alla nivåer i styrkedjan behövde utveckla och arbeta mer strukturerat med frågor som rör nyanlända, både vad gällde kommunövergripande arbete så som själva mottagandet och på skolenhetsnivå vad gällde mottagande och undervisning. Med utgångspunkt i detta blev arbetet med och för nyanlända elever ett prioriterat utvecklingsområde under läsåret 2017/2018. En insats för att öka kunskapen var att låta tre kommunala grundskolor delta i FoU-programmet Nyanlända elevers lärande.

De mål som definierades på huvudmannan-, rektors- respektive lärarnivå grundade sig i den nulägesbeskrivning och analys som samordnaren för nyanlända elevers lärande ansvarat för:

- Huvudmannen har en plan för hur kunskaper och erfarenheter från FoU-insatsen ska spridas till andra skolor samt en plan för hur arbetet kan fortgå i samarbete med forskare och andra huvudmän.
- Rektor har utvecklat kunskap om hur utvecklingsarbete kan bedrivas samt har skapat en organisation för fortsatt utvecklingsarbete i syfte att säkerställa goda förutsättningar för nyanlända elevers lärande.
- Lärare har utvecklat sin kunskap om språk- och kunskapsutvecklande arbetssätt i undervisningen av nyanlända elever samt har större tillgång till en repertoar av undervisningsmetoder

baserade på vetenskap och beprövad erfarenhet och kan använda och anpassa dessa utifrån de nyanlända.

- Utvecklingsgrupper har utvecklat arbetsmetoder för att kartlägga och följa upp nyanlända elevers lärande över tid samt har skrivit en utvecklingsartikel.

FÖRUTSÄTTNINGAR

Förvaltning förskola och skola valde två skolor som är varandras olikheter. Den ena var Odenskolan som tidigare inte haft erfarenhet av att ta emot nyanlända men som under läsåret 2016/2017 fick ta emot trettio nyanlända elever. Den andra var Vivallaskolan F-9 där personalen har många års erfarenhet av att ta emot nyanlända, och som vid programmets början var en mångkulturell skola där 98 procent av eleverna var elever som hade svenska som andraspråk. Två skolenheter på Vivallaskolan deltog, F-6 och 7–9. Halvvägs in i det treåriga FoU-programmet lades högstadiet på Vivallaskolan ned och 7–9-verksamheten förflyttades till en ny skola, Nikolaiskolan. Eftersom skolorna hade olika mycket erfarenhet av att arbeta med nyanlända skulle det bli ett bra tillfälle att lära sig av varandra och tillsammans.

Vid genomförandet av programmet fanns en samordnarfunktion på huvudmannanivå som även hade i uppdrag att arbeta med Skolverkets satsning som samordnare för nyanlända elevers lärande. Samordnarens roll var att hålla samman programmet genom att sammankalla till möten och ansvara för planering och strategiskt tänkande tillsammans med styrgruppen.

Ett halvår in i programmet skapades en lokal styrgrupp på förvaltningsnivå. Den lokala styrgruppen bestod av ansvarig verksamhetschef, samordnare för nyanlända elevers lärande samt skolornas rektorer. Syftet med gruppen var att kunna driva och möjliggöra för förvaltningen att kunna stötta skolorna i arbetet. Inledningsvis träffades den lokala styrgruppen en gång i månaden och hade som fokus

att arbeta med förankring av programmet och dess mål på skolorna. Ett halvår efter att gruppen bildats beslöt gruppen att inte träffas lika regelbundet då rektorerna upplevde att de inte behövde lika mycket stöd i sitt arbete. Under programmets gång har det varit flera rektors- och verksamhetschefsbyten vilket påverkat arbetet då det blivit synligt att mycket har varit personbundet. Utmaningar har även funnits på skolorna där rektorerna tvingats anpassa organisationen när lärare har slutat. Att kunna ha en kontinuerlig dialog mellan verksamhetschef och rektorer har varit en framgångsfaktor då det skapat forum för att försöka driva på trots att organisatoriska förändringar som skett under programmets gång.

ARBETSSÄTT

Arbetet beslutades genomföras i form av forskningscirklar. Det bildades fyra cirklar; två grupper från Vivallaskolan F-6 och två blandgrupper med lärare från Odenskolan 7–9 och Vivallaskolan 7–9. Syftet med blandgrupperna var att låta lärare mötas över skolgränser för att arbeta kollegialt, lära tillsammans och av varandra. Ett år in i programmet upplevde skolorna att det var svårt att få logistiken att gå ihop. Vid en delutvärdering blev det tydligt att det fanns utmaningar i det sätt som valts att organisera arbetet på. Deltagande skolor låg geografiskt långt ifrån varandra vilket gjorde att förflyttning tog mycket tid då forskningscirkelarna genomfördes på skolenheterna. En annan utmaning var att ordinarie verksamhet ibland störde pågående träff med forskarna då deltagarna i cirkeln var nåbara för andra kollegor och elever. Därför ändrade den lokala styrgruppen, i samråd med programmets styrgrupp, upplägget. Forskningscirkelarna renodlades så att en forskningscirkel endast omfattade en skolenhet. Förändringen medförde att det blev lite lättare att organisera träffarna. Skolorna upplevde dessutom att det var lättare att genomföra de egna träffarna mellan forskningscirkelarna, då de ägde processen själva på sin egen skola och inte behövde ta hänsyn till externa aktörer eller andra samarbetspartners. En ytterligare förändring som genomfördes var att förlägga samtliga forskningscirkelträffar i Förvaltning förskola och skolas lokaler i centrala Örebro, för att på så sätt ge möjlighet för ett fokuserat arbete tillsammans med forskarna.

ERFARENHETER

På grund av flera byten av verksamhetschefer och rektorer, samt pedagoger som slutat delta i programmet, blev en utmaning att hålla i ett långsiktigt arbete utifrån förändringar som skedde i verksamheten. Det märktes av på samtliga nivåer. Förvaltningen har i sin funktion under programmet brustit i att kunna stötta rektorerna och skolorna i arbetet. Eftersom det inledningsvis inte fanns någon styrgrupp på förvaltningsnivå där ansvar, roller och nödvändiga förutsättningar tydliggjordes, blev syfte och mål med programmet inte förankrat på alla nivåer. Att verksamhetschefer och rektorer har bytts under programmet har varit försvårande faktorer. Vikten av att för ett framgångsrikt genomförande redan vid planering av programmet sätta gemensamma mål och förutsättningar har blivit tydlig, liksom att förankra och följa upp kontinuerligt så att alla deltagare – även nytillkomna – blir medvetna om roller och syfte. Beslut behöver finnas dokumenterade genom hela programmet så att de går att kontinuerligt följa upp och personberoendet minimeras.

Andra erfarenheter som gjorts är bland annat vikten av att ha en tydlig riktning framåt i ett utvecklingsarbete, att det redan från början finns en långsiktighet i planeringen och att den är dokumenterad. När arbetet efter det första året tydligare fokuserades på syfte och mål gav det såväl riktning som mer delaktighet och meningsfullhet för samtliga deltagare i programmet. Att ta del av informationen från delutvärderingar möjliggjorde att förändringsarbetet kunde justeras utifrån det aktuella behovet. Likaså synliggjordes även mindre framgångar. Svarsfrekvensen på utvärderingarna var inledningsvis låg, vilket medförde att styrgruppen valde att förlägga utvärderingstillfällena i slutet av utvecklingsseminarierna. Det ledde till ökad svarsfrekvens och framför allt bra feedback då deltagarna fick tid att göra en ordentlig utvärdering.

Under programmets gång har det funnits utmaningar i att sprida kunskap och erfarenheter från programmet på den egna skolenheten. Ett första steg blir därför att arbeta med spridning av den kunskap som nu finns på respektive skolenhet till all berörd personal – både vad det gäller kunskap om nyanlända elevers lärande men också hur det är att vara med i den här formen av utvecklingsarbete. Likaså har rektorerna i sin roll som pedagogiska ledare fått erfarenheter som kan tas med för spridning bland sina kollegor i rektorsteamet samt till det andra pågående FoU-programmet *Leda för skolutveckling* som riktar sig till alla skolledare i Örebro kommun.

Från programmet finns flera lärdomar som förvaltningen behöver ta tillvara. De erfarenheter som har växt fram när det gäller rutiner för mottagande av nyanlända, hur läraren kan arbeta språk- och kunskapsutvecklande i sin undervisning samt erfarenheter av hur det är att arbeta i ett förändringsarbete är viktiga för förvaltningens fortsatta arbete. Förvaltningen behöver se över hur dessa delar kommer in i det systematiska kvalitetsarbetet, både på huvudmannanivå och skolnivå.

Om denna resa skulle genomföras på nytt skulle det redan från start arbetas mer kontinuerligt med

mål och syfte i samtliga forum då det är viktigt i ett långsiktigt förändringsarbete. Hur tolkar deltagarna dem och vad innebär de för verksamheterna? Att arbetet bör göras funktionsburet genom att lägga upp en tydligare struktur för möten, avstämningar och delaktighet är andra viktiga lärdomar, samt att med jämna mellanrum göra delutvärderingar så att förvaltning och rektorer hela tiden har möjlighet att stötta arbetet.

ATT GÅ TILL MÅNGFALD

Odenskolan

BAKGRUND

Odenskolan är en landsbygdsskola som ligger sydöst om Örebro, nära Hjälmarens strand. Skolan har cirka 350 elever i årskurserna F-9. Elevgruppen har historiskt sett varit homogen och eleverna kommer oftast från resurssvaga familjer där båda föräldrarna talar svenska som modersmål. Under hösten 2016 fick Odenskolan en tillökning med 30 nyanlända elever. Det var en ny erfarenhet för Odenskolas elever och personal. Bristen på erfarenhet av flerspråkiga elever innebar nya utmaningar och möjligheter för pedagogerna. Det synliggjorde också behovet av nya undervisningsmetoder.

I samband med att det för första gången kom nyanlända elever till Odenskolas högstadium organiserades initialt en förberedelseklass ledd av elevassistenter utan lärarutbildning. Skolan hade inte haft någon förberedelseklass tidigare, så erfarenhet om hur en förberedelseklass skulle organiseras saknades. Eleverna i förberedelseklassen arbetade parallellt med att lära sig svenska och grundläggande ämneskunskap. Allt eftersom elevernas skolvana blivit etablerad fasades eleverna ut i olika klasser beroende av var de låg kunskapsmässigt i de olika ämnena, men elevernas ålder var också avgörande i utfasningsprocessen. Många av de nyanlända hade studiehandledare till sin hjälp, som på modersmålet översatte och hjälpte till under lektionstid för att eleverna skulle förstå och tillgodogöra sig innehållet i undervisningen när eleverna var utplacerade i klass.

Många pedagoger på skolan upplevde att undervisningssituationen för de nyanlända eleverna var begränsad på grund av den språkliga barriär som uppstod mellan undervisningens innehåll och elevernas förståelse. Pedagogerna uppmärksammade att de plötsligt saknade verktyg för att göra undervisningen begriplig. Detta var anledningen till att Odenskolan ville delta i FoU-programmet. Syftet med programmet var att under tre år undersöka och utveckla kunskaper om nyanlända elevers lärande. Första seminariet genomfördes våren 2017 med två forskare från Mälardalens högskola, representanter från förvaltningsledning samt Odenskolan och

Vivallaskolan och arbetet genomfördes med stöd av forskningscirkel. Från början var forskningscirkelarna blandade med lärare och rektorer från både Odenskolan och Vivallaskolan och forskare från den deltagande högskolan. Så småningom, i och med att skolorna hade olika utmaningar att ta sig an, förändrades grupperna för att lättare kunna organisera träffar. Fortsättningsvis genomfördes forskningscirkelarna skolvis. Gruppen på Odenskolan kom att bestå av fem pedagoger samt rektor.

FRAMGÅNGAR OCH UTMANINGAR

För Odenskolan var det en ny utmaning att ta emot nyanlända. Många lärare kände sig maktlösa och hade inte kunskap om hur man på bästa sätt skulle hjälpa de nyanlända eleverna för att de, på ett likvärdigt sätt, skulle få möjlighet att ta del av och tillgodogöra sig undervisningen. Flera nyanlända elever kände sig också frustrerade över att det tog tid att lära sig det svenska språket och att förstå skolämnenas innehåll. Mot bakgrund av allt detta hade personalen stora förväntningar när programmet drogs igång. Pedagogerna som deltog trodde att de nu skulle kunna dela med sig av utmaningarna de stött på i undervisningen av nyanlända elever och därmed skaffa sig en verktygslåda bestående av olika metoder att använda i sin undervisning. Så småningom förstod deltagarna att FoU-programmet var ett program där man tillsammans och med stöd av forskare studerar och reflekterar över den egna undervisningspraktiken. En utmaning för Odenskolan var att bibehålla engagemanget inom programmet eftersom skolan inte blev tilldelade fler nyanlända elever när den första gruppen slutade årskurs nio.

På grund av utmaningar i att förstå målen i kombination med de förväntningar som deltagarna hade på programmet, synliggjordes vikten av att ett program behöver tydliga mål för samtliga deltagare redan vid programmets start. Förväntningarna på programmet var i det här fallet alltså inte desamma som programmets syfte och mål. Det blev allt för sent tydligt för deltagarna att det var skolans behov som styrde programmets riktning, och i de

flesta fall saknades det både erfarenhet och resurser för att möjliggöra detta. För det första var de flesta deltagarna oerfarna av att delta i ett FoU-program. För det andra gick deltagarna in i programmet i förhoppning att få utbildning i ett, för dem, ganska okänt område. För det tredje så var det en utmaning att få till resurser för att frigöra tid för arbetet med programmet utöver deltagande i seminarier och forskningscirkel. På grund av hur skolans vardag ser ut med knappa ekonomiska resurser, svårigheter att finna vikarier samt svårförutspådda, akuta elevsituationer, var det svårt att prioritera arbetet i programmet. När uppdrag krockar med varandra går alltid undervisningen och eleverna före. Utmaningen med att andelen nyanlända elever drastiskt minskade avhjälptes genom att förskjuta fokus till litteraturstudier inom området språkutvecklande arbetssätt samt revidering av skolans mottagandeplan för nyanlända. Detta för att hålla engagemanget i programmet uppe och hitta ett fokus som kommer till nytta för alla elever.

Trots utmaningarna har Odenskolas medverkan i programmet lett till flera framgångar, sett ur både ett språkutvecklande och ett skolutvecklande perspektiv. Från början var Odenskolas deltagare i programmet indelade i två olika grupper. Första gruppen fokuserade på hur lärarna arbetar med språkutveckling i undervisningen. De observerade varandras lektioner och genomförde en enkätundersökning. Dessa insatser visade att det finns stora skillnader i hur lärarna arbetar med de olika hjälpmedel som finns tillgängliga för att nå så många elever som möjligt. Det resulterade också i att lärarna fick syn på hur mycket de faktiskt använde sig av olika språkhjälpmiddel och i att synliggöra medvetenheten kring vilka hjälpmedel som fanns att tillgå, till exempel: Inläsningstjänst, Legimus, Digilär, Studi, anpassat material utifrån kunskapsnivån, tal-syntes- och rättstavningsprogram av olika slag m.m.

Den andra gruppen på Odenskolan valde att fokusera på att inventera vad Odenskolan gjorde för de nyanlända i undervisningen och i klassrummet. Gruppen genomförde elevintervjuer med de nyanlända eleverna. Eleverna intervjuades om deras tidigare erfarenheter av skola, hur nöjda de var med den svenska skolan, om de kände sig delaktiga och om hur interaktionen med andra elever på skolan fungerade. Resultaten visade att de flesta av eleverna hade gått något eller några år i skolan, var nöjda med den svenska skolan och tyckte att de kände sig delaktiga. Det bör dock noteras att alla inte tycktes förstå begreppet delaktighet. Det framkom också att interaktionen och nöjdheten hade en koppling till elevernas tidigare skolbakgrund. Detta gjorde lärarna medvetna om skillnader inom målgruppen som har betydelse för undervisningen. Det ledde i sin tur till diskussioner i arbetslaget om hur man i undervisningen skapar förutsättningar för interak-

tion mellan alla elever i klassrummet. Inkludering och integrering kom att bli viktiga nyckelord vid planering av undervisning. Det var då inte längre bara fokus på de nyanlända eleverna utan på alla elever och hur denna medvetenhet kunde gynna samtligas lärande och gemenskap.

Odenskolans medverkan i programmet har också lett till skapandet av skolgemensamma rutiner för insläpp till, och uppstart och avslut av, undervisning. Rutinen är formulerad som en checklista. Detta innebär också att tiden mellan lektionspassen ska vara så pass lång så att läraren hinner skriva upp start- och sluttid på tavlan, samt instruktioner och mål med lektionen. Odenskolan har också omarbetat handlingsplanen för mottagande av nyanlända eftersom den tidigare var bristfällig. Den äldre versionen var skapad för en situation då skolan tog emot färre nyanlända elever och den behövde därför omarbetas för att bli mer användbar och kunna möta fler elever. Syftet var också att dokumentet i större utsträckning skulle vara framåtsyftande, vilket ledde till förändringar som till exempel en tydlig ansvarsfördelning samt tillägg av revideringskrav för att göra dokumentet mer levande. Det fanns dessutom utvecklingsmöjlighet i att dokumentet skulle implementeras för att inte förbli lika okänt som det hade varit innan det omarbetades. Dokumentet förändrades från att vara en allt för specifik beskrivning av hur mottagande skulle se ut, till att vara ett mer allmänt rådgivande dokument för hur Odenskolas mottagande av elever ska arrangeras.

DET FORTSATTAR ARBETET

Odenskolan är mer förtrodda med att ta emot nyanlända elever tack vare det utbyte och de erfarenheter skolan fått genom deltagande i programmet, till exempel via de observationer, enkäter, litteraturstudier och det erfarenhetsutbyte som ägt rum under seminarier och forskningscirkel, och genom revideringen av handlingsplanen. Skolan har ökat sin medvetenhet kring att arbeta språkutvecklande, vilket gynnar alla elever. Skolan har dessutom skapat en samsyn kring, och utvecklat gemensamma strukturer för, hur en lektion bör genomföras. Vi har också insett vikten av att vi orienterar oss sig i en föränderlig omvärld. Med tanke på att andelen nyanlända minskade på skolan så fanns det en risk att programmet skulle bli en isolerad del av skolans verksamhet. Det fortsatta arbetet kommer att syfta till att så inte blir fallet utan att erfarenheter och kunskaper kommer alla, såväl elever som personal på skolan, till del.

Några av de saker som redan implementeras framgångsrikt på skolan är arbetet med skolans gemensamma rutiner för insläpp till, och uppstart och avslut av, undervisning. Detta arbete skall följas

upp och förfinas genom tillägg av nya gemensamma strukturer som gynnar skolutvecklingen och elevers lärmiljö. Ett annat exempel är den inventering och medvetenhet som spreds kring språkstödjande hjälpmedel. Odenskolan fortsätter att aktivt jobba med dessa hjälpmedel genom att organisera spridningsträffar både för personal och elever. Studi har till exempel blivit en naturlig del av många pedagogers ordinarie undervisning.

Avslutningsvis återstår att sprida och implementera mottagandeplanen. Första steget är att imple-

mentera planen hos de funktioner som i planen har ett tydligt ansvarsområde. Det andra steget är att se till att samtlig personal på skolan känner till innehållet. Slutligen avser skolan att låta planen vara ett av de dokument som årligen uppdateras och revideras. I ett sådant arbete måste naturligtvis också de förändringar som görs i handlingsplanen spridas. Vi på Odenskolan ser också fram emot att delta i det fortsatta arbete som styrgruppen planerar enligt programmets framarbetade resultat och framgångar.

DEL AV HELHETEN?

Nikolaiskolan

BAKGRUND

Nikolaiskolan är en nystartad högstadieskola i centrala Örebro. Ledning och personal kommer till stor del från Vivallaskolans tidigare högstadium. Efter att det lades ner startade dess personal Nikolaiskolan. I och med starten av skolan blev även en annan högstadieskola evakuerad till samma skollokaler. Sedan hösten 2018 samarbetar vi som en verksamhet.

Vår skola har sedan starten tagit emot många nyanlända elever och vi har en hög andel flerspråkiga elever. Vi har en förberedelseklass för nyanlända elever. Under läsåret 18/19 hade skolan 36 elever i förberedelseklass i årskurserna 7–9. Eleverna slussas ut i ordinarie klass utifrån sina individuella ämneskunskaper och förutsättningar. Övergången förankras först bland undervisande lärare och i elevhälsan.

När FoU-programmet startade 2017 arbetade vi fortfarande på Vivallaskolans högstadium. Programmet initierades av förvaltningen i Örebro kommun och presenterades för lärarna av dåvarande rektor på Vivallaskolan. Rektorn lämnade sin tjänst i juni 2017 och därefter har nuvarande rektor medverkat i programmet. Utgångspunkten var att vi hade ett stort antal nyanlända elever på Vivallaskolan. Vi ville utveckla våra kunskaper kring nyanländas lärande och dela våra erfarenheter med Odenskolan som har sin vardag i en annan skolkontext. Odenskolan hade inte samma erfarenhet av att ta emot och undervisa nyanlända elever. Under programmet gick vi ändrade vi upplägget med att samarbeta med Odenskolan genom att ingå i en och samma forskningscirkel. Vi delade i stället upp oss skolvis, utifrån att vi identifierade skillnader i behov på de olika skolorna samt att det organisatoriskt var svårt att få ihop erfarenhetsutbytet. Vi har, efter att vi formade en egen forskningscirkel, kunnat ha kontinuerliga träffar på skolan.

Vi upplevde redan innan programmet startade att vi hade kunskaper kring nyanlända elevers lärande.

Många pedagoger hade lång erfarenhet av att undervisa flerspråkiga elever på en mångkulturell skola, men vi ville utveckla oss vidare för att ännu bättre kunna möta flerspråkiga elever i undervisning. Programmet kändes som ett nästa steg efter att ha haft kollegialt lärande kring språk- och kunskapsutvecklande arbetssätt och interkulturalitet under en längre tid.

Vi gick in i programmet med förståelsen att vi skulle få kompetensutveckling inom området nyanländas lärande, med hjälp av de forskare som var ansvariga för forskningsprojektet. Det visade sig dock att upplägget för programmet skulle bygga på större delaktighet och produktion från oss själva än vi förväntat oss. Det var vi som ägde själva processen.

Under det första året i programmet upplevde vi att målen för arbetet var otydliga. Detta förändrades när den så kallade verksamhetslogiken³ presenterades vid ett utvecklingsseminarium i början av hösten 2018.

Sju lärare och en rektor har deltagit i FoU-programmet. Lärarna är ämneslärare i olika ämnen och några av dem undervisar både i förberedelseklass och i ordinarie klasser. Skolans specialpedagog har också deltagit i programmet. De flesta som gick in i programmet är kvar även nu i slutet. En lärare som från början deltog i forskningscirkeln fick ett uppdrag på en mer övergripande nivå i programmet. En lärare slutade våren 2019.

Inom programmet valde vi i Nikolaiskolans grupp att fokusera på att skapa en brygga i övergången mellan förberedelseklass och ordinarie klass, då upplevelsen varit att det funnits ett glapp mellan dessa två enheter. Glappet har inneburit svårigheter för eleverna, både när det gäller sociala relationer och pedagogiskt, när de lämnar förberedelseklassen för att gå i ordinarie klass.

I programmet läste vi litteratur kring nyanländas lärande och deras upplevelse av den svenska skolan. Vi tolkade litteraturen som att det saknas kunskap

3 En verksamhetslogik beskriver en verksamhets tänkta "kedja" för att nå uppsatta mål, utgående från vilka resurser som finns, via vilka aktiviteter som ska genomföras, till önskade resultat och effekter.

och forskning kring frågor om nyanlända elevers lärande. Den forskning som fanns visade dock att nyanlända i Sverige inte erbjöds likvärdig utbildning (föreläsning Ehrlin, Anna och Jepson Wigg, Ulrika, 4 april 2017). Forskning visade på skillnader i mottagande och skolorganisation mellan olika kommuner. Med utgångspunkt i detta diskuterade vi vilka skillnader det finns mellan att gå i förberedelseklass och ordinarie klass. Det ledde till att vi ville fördjupa oss i hur vi kan förbättra övergången mellan förberedelseklass och ordinarie klass.

Under tiden för FoU-programmet har vi även arbetat med språk- och kunskapsutvecklande arbetsätt. Syftet med det detta var att lärarna skulle få tillgång till en större repertoar av undervisningsmetoder baserade på vetenskap och beprövad erfarenhet. Hela lärarkollegiet har sedan Nikolaiskolans start arbetat vidare med språk- och kunskapsutvecklande arbetsätt.

FRAMGÅNGAR OCH UTMANINGAR

Vi har genomfört ett omfattande arbete med att förtydliga och utveckla övergångsprocessen mellan förberedelseklass och ordinarie klass. Vi har gjort en arbetsplan där rektors, arbetslagens och ämneslärares roll har förtydligats och konkretiserats. Fokus har varit att skapa en förutsägbarhet, en tydlighet och en trygghet för eleverna. I handlingsplanen finns nu en checklista som hela verksamheten kan använda. Den är en del av vårt resultat i programmet och har en tydlig kronologi för övergången, dvs i vilken ordning vi gör olika aktiviteter för att skapa en så bra övergång som möjligt.

När vi gick in i programmet förväntade vi oss att utveckla vår kompetens inom området nyanlända elevers lärande. Om målen för programmet varit tydligare för oss från början hade vårt arbete kunnat vara mer fokuserat och processen hade kommit igång snabbare.

DET FORTSATTA ARBETET

De rutiner och det material som skapats är resultat av vårt arbete i programmet. Vi har nu en reviderad och förbättrad handlingsplan för mottagande och undervisning av nyanlända elever som ska implementeras.

Detta resultat kan sen leda till effekter som ökad trygghet och förbättrade kunskapsresultat för elever. Vi planerar nu att sprida handlingsplanen för mottagande och undervisning av nyanlända elever till övrig personal på Nikolaiskolan. Personalen på skolan ska i slutskedet göras delaktig genom att få läsa, reflektera och ge konstruktiva synpunkter på den nya handlingsplanen. När planen är implementerad behöver vi även pröva de nya aktiviteterna och sedan utvärdera om vi kommit fram till rätt insatser vid övergångar. Det här implementerings- och spridningsarbetet är en del i att involvera all personal i organisationen kring förberedelseklassen.

I efterhand kan vi se att ett förändringsarbete får bättre kraft och genomslag om hela skolan involveras. Det är också tydligt att det är lättare att leda och organisera ett förändringsarbete om rektor äger hela processen och strukturen för arbetet. Det har också blivit väldigt tydligt att det vid ett förändringsarbete måste finnas en samsyn kring syfte och att målen för det arbete man genomför ska vara tydliga och att dessa kontinuerligt följs upp. Mål och syfte måste även vara tydliga och noga förankrade.

“OCH SÅ VAR DE BARA EN”

Vivallaskolan F-6

BAKGRUND

Vivallaskolan F-9 har under många år haft en hög andel av nyanlända elever och utifrån detta faktum har skolan arbetat på många sätt kring nyanlända elevers lärande; mer eller mindre strukturerat. Under läsåret 2015/2016 fick vår skola ett mycket stort tillskott av elever som befann sig i en flyktingsituation. Samma läsår genomfördes Skolverkets nulägesbeskrivning och en analys av Örebro kommuns arbete när det gäller nyanlända elever. Resultatet pekade på att flera skolor behövde utveckla och arbeta mer strukturerat med frågor som rör nyanlända. På vår skola fanns det ett behov av att utarbeta tydliga rutiner och riktlinjer för hur mottagandet skulle organiseras. Ansvarsfördelningen vid mottagandet av en ny elev behövde också tydliggöras. Vår mottagandeplan för nyanlända var i behov av att revideras samt förankras hos samtliga pedagoger på skolan. Huvudmannen föreslog och beslutade att vi tillsammans med Odenskolan skulle delta i ett forsknings- och utvecklingsprogram i Ifous regi. Våren 2017 hade Vivallaskolan en organisation som omfattade förskoleklass till årskurs 9. Nu två år senare har årskurs 7–9 avslutats på Vivallaskolan och eleverna är fördelade på flera av kommunens högstadieskolor utifrån en tanke om minskad segregation. I inledningen av programmet fanns det två förberedelsegrupper; en årskurs 3–6 samt en årskurs 7–9 på Vivallaskolan. Samarbetet mellan dessa två grupper var begränsat, men ett visst utbyte existerade på lärarnivå.

I startskedet när deltagargruppen skulle sättas samman gick det ut information kring detta program i arbetslagen via respektive arbetslagsledare. Tanken var att varje arbetslag skulle ha med två representanter i programmet. Urvalet av vilka pedagoger som skulle ingå i gruppen som skulle delta skedde genom att alla intresserade pedagoger fick anmäla sitt intresse. I de fall då fler än två pedagoger i ett arbetslag visade sig vara intresserade, var det rektor som beslutade vilka som ansågs mest ”lämpade” att ingå i FoU-programmet.

Vivallaskolan är en grundskola med ca 530 elever, från förskoleklass till årskurs sex. Skolan ligger mitt

i Vivalla. Området och skolan präglas av kulturell och språklig mångfald.

På skolan talas det ett 30-tal olika språk. Skolan har en förberedelseklass för elever i årskurserna 4–6.

Vivallaskolan är organiserad i åldershomogena arbetslag från förskoleklass till årskurs sex. Vid FoU-programmets startskede, våren 2017, ingick två ansvariga pedagoger från varje arbetslag, totalt 14 pedagoger. Dessa pedagoger arbetade som såväl klasslärare som ämneslärare beroende på årskurs-/arbetslagstillhörighet. Utöver dessa pedagoger tillkom två rektorer; en rektor för årskurs F-3 samt en rektor för årskurs 4–6. Vid det första utvecklingsseminariet våren 2017 blev vi indelade i två grupper. Varje grupp innehöll pedagoger från olika arbetslag och en av rektorerna. Vår tanke var att arbetet skulle fortgå i dessa grupper. Efter en kort tid blev det dock flertalet avhopp, då flera pedagoger i samråd med rektor valde att avstå från sitt deltagande i FoU-programmet och i stället prioritera andra saker. Detta resulterade i att vi tog beslutet att endast delta med en grupp bestående av tre personer samt rektor.

De kvarvarande deltagarna i FoU-programmet påbörjade arbetet med att diskutera vilka mål vi hade att arbeta mot. Dessa mål utgick i från de övergripande målen för programmet.

Vi enades om att vår skola hade följande mål;

- Få fler lärare på skolan att få kännedom om och inblick i verksamheten i förberedelseklass (FBK).
- Strukturera upp verksamheten i FBK.
- Utarbeta en så kallad ”checklista” med vilka kunskaper eleverna bör ha med sig då de börjar i ordinarie klass.
- Omskrivning och omformning av handlingsplanen kring nyanlända på Vivallaskolan.
- Få ett utökat samarbete och ett utbyte av erfarenheter mellan klasslärare och FBK-lärare.
- Pedagogiska samtal kring arbetssätt och metoder som passar nyanlända elever.

FRAMGÅNGAR OCH UTMANINGAR

Som forskning och beprövad erfarenhet visar, är det nödvändigt att det finns en tydlig riktning och en engagerad ledning när man vill åstadkomma ett positivt förändringsarbete. Vivallaskolan har under en kort tid bytt ledning flertalet gånger, och de som var med i starten är inte längre kvar på skolan. Från början kände vi oss väldigt förväntansfulla och såg fram emot att utveckla och förbättra vår struktur och systematik kring nyanländas lärande. Denna entusiasm försvann dock ganska fort och känslan som vi burit över tid är att detta område drunknat i andra utvecklingsprojekt och processer på skolan. När vi nu avslutar är endast en av 16 personer kvar i ett aktivt arbete och det är pedagogerna i förberedelseklassen. Utifrån ovan nämnda bild (avsaknad av ledningsstöd) kan vi konstatera att effekterna och den förväntade progressionen uteblev.

Det har varit svårt – för att inte säga i stort sett omöjligt – att hålla i den långsiktiga planeringen och känslan av sammanhang har uteblivit. Det har även varit svårt att hinna med forsknings- och utvecklingsarbetet inom ramen för vår ordinarie arbetstid. Vid flera tillfällen tvingades vi ställa in den planerade tiden på grund av omständigheter såsom frånvaro bland personal i våra olika arbetslag. I stället förlade vi vår tid för arbete i programmet på sena eftermiddagar, utanför vår ordinarie arbetstid och utan någon möjlighet till komp-tid. Med detta i åtanke har vi verkligen inte haft goda förutsättningar för att lyckas väl i detta projekt.

Pedagogerna i gruppen har hela tiden känt sig ensamma på skolan om att vara engagerade i programmet. Vi har känt en avsaknad av stöd från såväl ledningshåll som från övriga kollegor på skolan. Vi har således känt att vi fått kämpa i motvind under hela programmets gång och vi har stött på en hel del utmaningar längs med vägen. Detta har medfört att vi upplever att vi har misslyckats med att uppnå flertalet av våra uppsatta mål. Vi har givetvis samtalat kring och berört samtliga av dessa mål, men där har det stannat. En positiv effekt av detta arbete är att vi pedagoger som ingått i gruppen kommit närmare varandra genom exempelvis pedagogiska diskussioner och erfarenhetsutbyte. Detta samarbete avstannade emellertid genom att pedagogerna nu har slutat på skolan. Den enda av skolans pedagoger samt rektorer som varit med från starten av programmet är läraren i förberedelseklassen.

Det mål vi avsatte mest tid för var att utarbeta en omskrivning och omformning av Vivallaskolans handlingsplan för nyanlända. Handlingsplanen är nu reviderad och skulle därmed kunna kallas vår största framgång inom ramen för FoU-programmet.

När vi påbörjade vår medverkan i FoU-programmet var det en lite trevande start, och det fanns en stor osäkerhet hos oss alla kring vad det skulle inne-

bära. Riktlinjerna var tämligen oklara och vi hade verkligen inte fått några klara direktiv från ledningen kring vår medverkan. Nämnas bör att Vivallaskolan just i samma skede hade en turbulent tid då skolans rektorer byttes ut, och detta bidrog sannolikt till förvirringen som uppstod. Redan i startskedet av programmet var vi ”rektorslösa” vid en klar majoritet av våra träffar och denna frånvaro av någon ledningsperson fortlöpte därefter under hela projektets gång. Vi fick inte heller någon information om huruvida rektorn ämnade närvara vid träffarna eller ej. Det fanns förvisso några tillfällen då en rektor var närvarande. Vid dessa tillfällen var det dock allt som oftast andra saker som hände samtidigt på skolan, och dessutom var rektorn emellanåt dubbelbokad. Dessa faktorer förhindrade således att rektorn var närvarande hela den avsatta tiden vid våra träffar, vilket i sin tur upplevdes som ett störningsmoment. Vi var rörande överens om att det var väldigt tråkigt att inte få känna något stöd från vår rektor och vi kände givetvis en stor besvikelse över detta. Eftersom vi kände att engagemanget, tiden och intresset ändå inte fanns där från chefshåll så ansåg vi dock faktiskt – allteftersom tiden gick – att vi klarade av uppgifterna bättre på egen hand.

Forskarnas roll under programmets gång var för vår del att fungera som en form av handledare. De hjälpte oss att fundera över vad vi kände var vårt syfte med att medverka i programmet var, samt definiera vad vi skulle fokusera på inom ramen för programmets mål.

Vad ville vi få ut av detta? Vad skulle programmet kunna leda till? Vad ansåg vi behövde utvecklas? Vad kunde vi se att FoU-programmet kunde hjälpa oss med? Hur skulle vår medverkan kunna bidra till skolutveckling för *hela* skolan?

Vid uppstarten var det således rörigt och ingen av oss medverkande visste med säkerhet vart vi egentligen önskade att programmet skulle leda oss. Givetvis hade vi dock många tankar och idéer och vi använde forskarna som ett ”bollplank”. Tillsammans använde vi tiden till att fundera och diskutera kring olika pedagogiska tankar. Vi bestämde oss för att påbörja vår resa med att läsa valda kapitel ur boken ”Nyanlända, interkulturalitet och flerspråkighet i klassrummet” (Lahdenperä, Sundgren (red.)) Dessa kapitel diskuterade vi därefter tillsammans med forskarna. Det var en intressant bok som innehöll en väldigt stor igenkänningsfaktor för oss Vivallapedagoger.

Efter ytterligare diskussioner kom vi fram till att vi hade ambitionen att utforma en så kallad checklista, vilken skulle kunna vara ett bra verktyg för att underlätta och förtydliga FBK-lärares arbete. Syftet med denna var att skapa en samsyn, mellan pedagogerna, kring vilken kunskapsnivå FBK-eleverna bör befinna sig på, för att bedömas vara redo att börja i sin ordinarie klass. Vi utarbetade en enkät som

samtliga pedagoger på skolan F-6 blev ombedda att besvara. Enkäten utgick från följande frågeställning: "Vad förväntas de nyanlända eleverna ha för kunskaper när de börjar i ordinarie klass?" Därefter gjorde vi en sammanställning av svaren, vilka dock visade sig vara av *väldigt* varierande slag. Det blev uppenbart för oss att det förekom en enorm spridning bland pedagogernas svar, åsikter och förväntningar, vilket i sin tur gjorde att checklistan inte blev särskilt användbar. Även i detta skede var forskarna behjälpliga med sina tankar och erfarenheter.

Vi förberedde och genomförde även ett studiebesök på Skäggetorpsskolan i Linköping under resans gång. Vi spenderade en heldag där med såväl elever som pedagoger och ledning. Vi hann med att få en guidning av elever och göra klassrumsbesök. En betydelsefull del var även att ha samtal och diskussioner med skolans ledning kring deras organisation samt deras pedagogiska tankar. Detta var för oss enormt inspirerande och upplyftande. Det fanns en mängd saker där som vi skulle ha kunnat använda oss av för att utveckla och förbättra vår egen organisation. Under tågresan hemåt var vi uppfyllda av all inspiration och alla tankar vi fått, och vi kände oss väldigt förväntansfulla på att få dela med oss av våra erfarenheter från studiebesöket. Vi gjorde flertalet försök att få vår rektor och andra ledningspersoner att lyssna på våra tankar. Detta gällde såväl ett som två snäpp högre upp i skolledningen. De fick även en egen inbjudan av Skäggetorpsskolan då de skulle ges möjlighet att göra ett liknande studiebesök, men till vår stora besvikelse så hörsammades inte detta.

Efter en tämligen "spretig" upplevelse så långt landade vi slutligen i det som kom att bli resans slutmål. Vi kom fram till att vi såväl ville som behövde uppdatera Vivallaskolans handlingsplan för nyanlända. En avsevärd del av tiden ägnades därmed åt att gå igenom allt som stod i den. Vi läste vår handlingsplan väldigt noga och hade många och ingående diskussioner kring vad vi ansåg skulle finnas med i den. Vi upptäckte att det fanns en hel del i den som faktiskt inte överensstämde med verkligheten. Vi ifrågasatte därmed dessa delar och diskuterade hur vi skulle få handlingsplanen att bli mer aktuell och verklighetsförankrad. Vi uppdaterade handlingsplanen så den kom att gälla för enbart F-6, i stället för som tidigare för F-9. Samtliga delar i handlingsplanen förtydligades; till exempel vad som gäller an-

gående kartläggningar, FBK-lärares uppdrag samt riktlinjer kring det första mötet med en nyanländ elev och dess vårdnadshavare. Vår målsättning var att göra handlingsplanen mer verklighetsförankrad, konkret och handfast. Detta arbete var väldigt omfattande och tidsödande, men i slutändan är det ändå utan tvekan värt all tid och allt arbete vi lagt ned. Forskarnas roll i denna process blev att vara oss behjälpliga med sina kommentarer och reflektioner. Vårt arbete med Vivallaskolans handlingsplan blev slutligen en färdig produkt. Givetvis kommer denna att revideras och uppdateras för att konstant vara ett levande och aktuellt dokument på skolan.

DET FORTSATTAR ARBETET

Vi har lärt oss att förändringsarbete är väldigt tidskrävande och tid behöver avsättas när man startar upp ett liknande program. Ytterligare lärdom vi dragit är vikten av att ha en tydlig struktur och en väl fungerande organisation där alla drar åt samma håll. Det är också betydelsefullt att känna ett stöd från ledning samt att på olika sätt involvera och engagera hela skolenheten i ett utvecklingsarbete. Det har varit lärorikt att få en inblick i forskares arbetsmetoder och se en glimt av deras verklighet. Innehållsmässigt har vi lärt oss den omfattande processen kring att utarbeta och omforma en handlingsplan. Vi har även vidgat våra vyer och fått med oss en hel del givande inspiration och tankar från vårt studiebesök.

Vi ser att vårt nästa steg är att förankra vår nya handlingsplan på skolan så att den blir ett levande dokument och ett stöd för vårt arbete i vardagen kring nyanlända elever.

Med facit i hand och i slutskedet av detta utvecklingsprogram så kan vi summera våra erfarenheter och konstatera att när vi går in i utvecklingsarbeten så gäller det att hålla i och hålla ut fastslagna planer och uppsatta mål. Det har varit alltför lösa riktlinjer på hemmaplan och alltför många utvecklingsprojekt för att få goda effekter. Samverkan för bästa skola, en ordning i ledningsstrukturen, digitala projekt och så vidare, har trängts med varandra på Vivallaskolan och skapat utvecklingsträngsel under en alltför kort tidsperiod, och vi ser att inget rensades bort för att skapa möjlighet till renodling.

ATT HANTERA DILEMMAN, SNABBA OCH LÅNGSAMMA REFLEKTIONS-PROCESSER I UTVECKLINGSARBETE – FORSKNINGSRAPPORT

Anna Ehrlin & Ulrika Jeppson Wigg

I forsknings- och utvecklingsprogrammet *Nyanlända elevers lärande* har forskningscirkel används som metod för datainsamling, men också för utveckling av de verksamheter som ingår i programmet. Forskningscirkelarna har ersatt arbetsättet med utvecklingsgrupper som oftast används i Ifous FoU-program. Forskningscirkel kan beskrivas som en kombination av processinriktad utveckling och forskning där forskare deltar vid samtliga cirkelträffar. Arbetet syftar till att stärka en pågående etablerad verksamhets kvalitet, hållbarhet och måluppfyllelse. Forskningscirkel som metod har kritiskt granskats och använts inom skolforskning som ett sätt att låta vetenskaplig teori möta beprövad erfarenhet och praktik, och omvänt (Holmstrand & Härnsten, 2003). Persson (2008) samt Otterup, Andersson och Wahlström (2013) betonar att det är interaktionen mellan forskare och deltagare som forskningscirkel bygger på, och som utgör grunden för arbetet och det som leder kunskapsutvecklingen i cirkelarna framåt. Deltagarna i en forskningscirkel ses således inte som forskningsobjekt och mottagare av kunskap utan snarare som medskapare (Lahdenperä & Marquard, 2019). Att arbeta med forskningscirkel innebär att som forskare inta en verksamhetsnära forskningsansats där praktiker och forskare tillsammans skapar kunskap eller undersöker hur en verksamhet kan utvecklas (Lahdenperä et al, 2011). Det är deltagarnas frågor, i dialog med vetenskaplig kunskap och forskning, som ska föra arbetet framåt. På så sätt har forskningscirkel visat sig kunna öka kunskapen och kompetensen i en praktik samtidigt som dessa kan utgöra bas för vetenskaplig kunskapsutveckling (Lahdenperä et al, 2014). Längre fram i texten beskrivs hur forskningscirkelarna i detta program arbetat.

FOU-PROGRAMMETS FORSKNINGSMETOD OCH FORSKNINGRESULTAT

Syftet med att arbeta i forskningscirkelarna var att forskare och övriga deltagare tillsammans skulle identifiera områden i verksamheten kopplade till nyanlända elever som de deltagande yrkeskategorierna på skolorna såg behov att utveckla. Detta för att fördjupa deltagarnas teoretiska kunskap som till exempel att vidga förståelsen av relevanta begrepp och användningen av dessa i didaktiska samtal men även att stärka deltagarnas handlingskunskap genom ett prövande och utvärderande förhållningssätt. Målsättningen var att fokusera på områden för kunskapsutveckling som sågs som relevanta och användbara för deltagarna, att medvetandegöra och stärka deltagarna yrkesmässigt samt att frambringa kunskap för spridning till andra skolor och vetenskapssamhället.

FoU-programmet innefattade från början fyra forskningscirkel men kom efter ett år att minska ned till tre. Detta på grund av att deltagare slutade på skolorna. Två av cirkelarna organiserades dessutom om från att vara tvärgrupper till att bestå av deltagare från antingen den ena eller den andra skolan. Varje grupp har träffats tolv gånger och båda forskarna har deltagit vid samtliga träffar. Varje forskningscirkelträff har varat cirka 2,5 timme. Träffarna har, med tillstånd från deltagarna, spelats in i sin helhet med hjälp av ljudupptagning. Deltagarna hade friheten att be forskarna att stoppa inspelningen eller att utelämnas avsnitt om samtalen kom att beröra känsliga områden. Med undantag av någon enstaka kort sekvens har allt inspelat material varit tillgängligt för analys. Ljudupptagningarna har inte transkriberats utan gett möjlighet att gå tillbaka och lyssna på samtalen som förts för att inte förbise något betydelsebärande. Utöver inspelningarna gjorde vi forskare fältanteckningar under träffarna som vi regelmässigt diskuterade med varandra di-

rekt efter varje cirkelträff. Därtill har vi analyserat de mottagandeplaner som reviderats samt de bilagor till dessa som arbetats fram under, mellan och efter forskningscirkelträffarna samt intervjuat lärare från en av de deltagande skolorna.

Resultatet av arbetet i cirkelarna har hittills presenterats i fyra vetenskapliga artiklar varav två är publicerade under 2018 och 2019 och två är inskickade för review. Resultaten har även presenterats vid forskningkonferenserna NERA (Nordic Education Research Association) 2018 och 2019 samt vid ICSEI (International Congress for School Effectiveness and Improvement) 2020.

De områden som artiklarna fokuserar är sprungna direkt ur arbetet i forskningscirkelarna. I forskningscirkelns anda gick vi som forskare inte in med några på förhand bestämda frågeställningar eller teoretiska begrepp för analys. I stället har de olika fokusområdena fått växa fram under arbetet i forskningscirkelarna och i våra diskussioner kring dem. Vi har även stämt av de olika infallsvinklarna och analyserna med deltagarna vid ett flertal tillfällen. Den första artikeln kom att fokusera på själva utvecklingsarbetsprocessen och de hinder som kan uppstå. Den andra artikeln behandlar rektors och lärares erfarenheter av att ta emot nyanlända elever på en skola där det tidigare inte gjorts i någon större omfattning. Den tredje artikeln är en teoretisk analys av de dilemman som uppstår i mottagandet av nyanlända elever. Den fjärde artikeln lyfter fram cirkelarnas arbete med utveckling av skolornas mottagandeplaner för nyanlända elever vilket är det område som cirkelarna slutligen kom att arbeta med.

Systematic quality development – a demand at odds with the everyday complexity of teachers’ work? är den första artikeln som publicerats, och syftade till att analysera de omständigheter för forsknings- och utvecklingsarbete som lärare, skolledare och övrig personal delar i sitt dagliga arbete. Under utvecklingsarbetets gång framstod några omständigheter som hindrande för utvecklingsarbetets framskridande. Lärares, skolledares och övrig skolpersonals dagliga arbetsuppgifter kräver ofta en förmåga att kunna ta snabba beslut och att kunna lägga om sin planering för elevernas och verksamhetens bästa. Dessa yrkesgrupper har en skicklighet och vana att snabbt reflektera över sina handlingar direkt i stunden och är vana att agera trots att förutsättningar i många fall snabbt förändras. Ett forsknings- och utvecklingsarbete ställer krav på tidsutrymme och varaktighet där återkommande utrymme för reflektion kan sträckas ut i tid och följas upp över längre tidsperioder. Teoretiskt har vi analyserat de här processerna med hjälp av begreppet “den reflekterande praktikern” (Schön, 1991). Reflektion, enligt den här teorin, finns i två former, reflektion-i-handling (reflection-in-action)

och reflektion-över-handling (reflection-on-action). Reflektion-i-handling syftar på tysta tankeprocesser som relaterar till handling i den specifika situationen, och som möjliggör för oss att ändra handlingar i situationen (Molander, 2000). Reflektion-över-handling innebär lärares medvetna, retrospektiva reflektion över de egna handlingarna, och i den processen skapas kunskap/kunnande och möjligheter till nya framtida handlingar och ny reflektion-i-handling (Schön, 1991; Leitch & Day, 2000). Den reflekterande praktikern använder reflektion som ett professionellt redskap, i en kontinuerlig och medveten process som syftar till att identifiera och utveckla handling och kunskap (Brookfield, 2017). Resultatet som presenteras i artikel ett visar att lärare och rektorer som deltagit i FoU-programmet är kompetenta i reflektion både i- och över-handling i det arbete som är skolans vardag. Reflektion i ett långsiktigt kvalitetsarbete, som ligger utanför det vardagliga, är däremot enligt vår analys svårare att få till, eftersom det ställer krav på tid för reflektion, och krav på en organisation som möjliggör både tid och reflektion. Vår slutsats är att det organisatoriskt krävs ett särskilt fokus på att åstadkomma förutsättningar för att skolpersonal på bästa sätt ska ges förutsättningar för långsiktiga utvecklingsarbeten.

Being moved to the outer edge – experiences of working with newly arrived students in a newly diverse school är den andra artikeln som publicerats, och i den fokuseras en av skolorna som ingått i FoU-programmet för vilka situationen att ta emot ett flertal nyanlända elever var relativt ny. Genom fördjupande intervjuer med rektor, de lärare som ingick i forsknings- och utvecklingsprogrammet samt ytterligare fyra lärare från denna skola analyseras hur den förändrade undervisningssituationen har påverkat skolans, och framför allt lärarnas, professionella praktik. Intervjuerna har analyserats med hjälp av teorin om praktikgemenskaper (*communities of practice*) (Wenger, 1998). En praktikgemenskap utgörs av människor som delar ett sammanhang med vissa normer och uppgifter. En arbetsplats är ett exempel på en praktikgemenskap. När en person är ny i en praktikgemenskap är det legitimt att inte veta eller kunna allt som krävs, och detta kallas legitimt perifert deltagande. Med tiden rör sig nykomlingen in mot praktikens mitt och blir mer och mer av en central och kompetent aktör i praktikgemenskapen. Även centrala aktörer kan ställas inför nya eller oväntade situationer, där tidigare kunskaper inte räcker till, och Wenger (2018) betonar att det då är viktigt att deltagare har tillgång till nödvändiga resurser för att kunna lära sig det de behöver för att kunna handla och fatta beslut grundade i den egna kunskapen. Resultatet visar att flera av lärarna inte upplevde sig förberedda på den förändring som det kom att innebära att undervisa

nyanlända elever. Dessa lärare upplevde en frustration över att inte räcka till i sitt uppdrag som lärare och att inte ha de rätta redskapen för att undervisa nyanlända elever, som i sig inte är en homogen grupp med samma behov. De lärare vi intervjuat är alla erfarna och kompetenta aktörer i sin praktikgemenskap, men ställdes inför en ny situation som de inte upplevde sig rustade att hantera, och förflyttades därmed till periferin. Det var dock inte ett legitimt perifert deltagande, då de förväntades lösa situationen med hjälp av sin tidigare erfarenhet, och därmed erbjöds de heller inte tillräckligt stöd för att kunna handla på ett sätt som de själva var tillfreds med. Vår slutsats är att längre förberedelse och stöd till lärarna kopplat till undervisningen hade gett skolan och lärarna bättre förutsättningar att genomföra sitt uppdrag och även känna sig nöjda med sin insats.

Liminal spaces and places – dilemmas in education for newly arrived students är den tredje artikeln, och den fokuserar några aspekter kopplade till nyanlända elevers skolgång som diskuterats under forsknings- och utvecklingsarbetet gång. Analysen visar att en del av det som brukar benämnas som problem snarare kan benämnas som dilemman. Det kan finnas en förväntan på att ett problem ska gå att lösa, men ett dilemma måste snarare hanteras. Att se en situation som ett problem leder till vissa slutsatser och åtgärder, medan att se samma situation som ett dilemma leder till andra slutsatser. De dilemman vi identifierat kan sorteras i tre kategorier; organisatoriska, pedagogiska och sociala. Organisatoriska dilemman kan till exempel vara huruvida elever bör gå i någon form av förberedelseklass eller om de ska integreras i ordinarie klass från dag ett. Pedagogiska dilemman kan till exempel gälla att samma lärare som stöttar och uppmuntrar en elev samtidigt är den som ska ge eleven ett underkänt betyg eller på något annat sätt "hålla eleven tillbaka". Sociala dilemman kan röra frågor om huruvida elever bör få umgås med vilka de vill, även om det leder till segregation. I vår analys använder vi begreppet liminalitet, som från början är ett antropologiskt begrepp som beskriver övergångsriter. När en person befinner sig mitt emellan två tillstånd, på tröskeln, går det inte att enkelt klassificera individer eller placera dem i någon självklar kategori; de är "varken-eller", "mitt-emellan". Individen som var innan måste "byggas om" innan det går att bli en del av samhället och (åter)integreras. Om en individ misslyckas med att ta sig vidare från tröskeltillståndet, kan den personen ses som farlig och om individen inte (åter)integreras innebär liminalitet en risk (Turner, 1967; 1977; Thomassen, 2009). När vi exempelvis använder liminalitet för att analysera det organisatoriska dilemmat kan förberedelseklassen ses som ett trös-

keltillstånd med en början, en mitt och ett slut som följs av att eleven blir integrerad i skolan. Men om (åter)integreringen, det vill säga övergången till ordinarie klass, är en oplanerad process, finns en risk för misslyckande. Om skolan i stället väljer att placera elever i ordinarie klass från början blir övergången från ett tillstånd till ett annat inte lika tydlig. Riskerna är då även här att (åter)integreringen blir otydlig. En av våra slutsatser pekar på att oavsett hur en skola väljer att organisera mottagandet av nyanlända elever så finns behov av en tydlig process för (åter)integrering och en slutpunkt för tröskeltillståndet. På det sättet menar vi att liminalitet kan vara en hjälp i att se situationer som dilemman att hantera, snarare än som problem som har en definitiv lösning.

Handlingsplan eller hyllvärmare? Lärares arbete med att utveckla och omsätta en handlingsplan för mottagande av nyanlända elever är den fjärde artikeln. Den bearbetar skolornas arbete med att revidera och utveckla skolornas respektive mottagandeplan, som rör mottagandet av nyanlända elever till skolan och övergångar mellan förberedelseklass och ordinarie klass. Innehåll som bearbetats behandlar vad som redan görs och som fungerar bra, vad planen ytterligare ska innehålla, vilka funktioner som ska göra vad och när och hur handlingsplanen ska kommuniceras för att all personal på skolan ska komma med "på tåget". Vidare har problematik kring att gå från ord till handling diskuterats samt vem som upplever sig ha mandat att se till att handlingsplanen implementeras och följs. Under arbetets gång har omständigheter visat att verkligheten ibland springer före handlingsplanens färdigställande. Det kan röra organisatoriska förändringar, policyförändringar eller nya rön och tankegångar som kräver omtag. Analysen tar utgångspunkt i ett läroplansteoretiskt perspektiv där tre nivåer urskiljs gällande hur policydokument tas fram, transformeras och realiserar i praktik (Linde, 2014). På formuleringsarenan regleras skolans uppdrag samt de värden och normer som lärares undervisning ska vila på. Alla skolor har ett formellt krav att utforma en mottagandeplan för nyanlända elever, och enligt vår analys befinner sig skolornas mottagandeplaner på formuleringsarenan. Det som formulerats i policydokument uttolkas sedan av lärare på transformeringsarenan. Vår tolkning är att det arbete som lärare och rektorer genomfört i forskningscirklarna är en transformering av de krav som ställts på formuleringsarenan. Lärare har slutligen i uppdrag att omsätta sin förståelse i undervisning. Med ett läroplansteoretiskt språkbruk kan det beskrivas som en realisering av formuleringar i transformeringsarenan, och denna sker på en så kallad realiseringsarena. Vid slutrapportens författande arbetade vi fortfarande med den här analysen, och

för den som vill ta del av mer sammanfattande slutsatser hänvisar vi till kommande artikel.

PUBLICERADE ARTIKLAR

Ehrlin, A. & Jepson Wigg, U. (2019). Being moved to the outer edge – experiences of working with newly arrived students in a newly diverse school *International Journal of Learning, Teaching and Educational Research*, 18(7), pp. 84–98.

Jepson Wigg, U., & Ehrlin, A. (2018). Systematic Quality Development: A Demand at Odds with the Everyday Complexity of Teachers' Work? *International Journal of Learning, Teaching and Educational Research*, 17(11), pp. 194–206.

REFERENSER

Brookfield, S. (2017). *Becoming a critically reflective teacher*. San Francisco: Jossey-Bass.

Holmstrand, L., & Härnsten, G. (2003). *Förutsättningar för forskningscirkel i skolan. En kritisk granskning*. Stockholm: Myndigheten för skolutveckling.

Lahdenperä, P., Aytar, O., Darvishpour, M. et al. (2011). Forskningscirkel-arena för verksamhetsutveckling i mångfald. *Studies in Social Sciences* 2011:1, Mälardalens högskola.

Lahdenperä, P., Storfors, T., Tryggvason, M. T., Gustafsson, H-O., Månsson, N., & Sandberg, A. (2014). Forskningscirkel – mötesplats för samproduktion. *Mälardalen Studies in Educational Sciences*, 14, Mälardalens högskola.

Lahdenperä, P. & Marquard, M. (2019). *Handbok Lärandecirkel i en nordisk kontext*. Nordiskt nätverk för vuxnas lärande.

Leitch, R., & Day, C. (2000). Action research and reflective practice: Towards a holistic view. *Educational Action Research*, 8(1), pp. 179–193.

Linde, G. (2014). *Det ska ni veta! En introduktion till läroplansteori*. Lund: Studentlitteratur.

Otterup, T., Wahlström, A-M., & Andersson, S. (2013). Forskningscirkeln – en arena för kunskapsutveckling och förändringsarbete. Rosa 18. Institutet för svenska som andraspråk, Göteborgs universitet.

Persson, S. (2008). Forskningscirkel – en vägledning. Resurscentrum för mångfaldens skola: Malmö stad.

Schön, D. (1991). *The reflective practitioner: How professionals think in action*. New York: Basic Books.

Thomassen, B. (2009). The uses and meaning of liminality. *International Political Anthropology*, 2(1), pp. 5–28.

Turner, V. (1967). *The Forest of Symbols. Aspects of Ndembu Ritual*. London: Cornell University Press.

Turner, V. (1977). Variations on a Theme of Liminality. In S. Falk Moore & B.G. Myerhoff. *Secular Ritual*, pp. 36–52 Amsterdam: Van Gorcem.

Wenger, E. (2018). A Social Theory of Learning. In K. Illeris (ed.). *Contemporary Theories of Learning. Learning Theorists in Their Own Words*. (2 ed., pp. 219–228). New York: Routledge.

Wenger, E. (1998). *Communities of Practice. Learning, meaning and identity*. Cambridge: Cambridge University Press.

UTVÄRDERING

Emerga Institute

Emerga Institute har haft i uppdrag att utvärdera Ifous FoU-program *Nyanlända elevers lärande* som har genomförts på tre grundskolor i Örebro kommun. Utvärderingen bestod av kvantitativ data i form av webbenkäter till alla deltagare vid tre tillfällen, samt fokusgruppintervju med styrgruppsrepresentanter vid två tillfällen. Resultat har löpande presenterats för styrgruppen för programmet som bestod av verksamhetschef, rektor, kommunens samordnare för språkutvecklande arbete samt processledare från Ifous. I denna rapport presenteras samlade lärdomar från utvärderingen.

PROGRAMMETS OMFATTNING

Eftersom det är ett litet FoU-program med få deltagare utspridda på tre skolor (antal deltagare har varierat mellan 15 – 25 under tre år och cirka 60 procent har valt att svara på webbenkäten) är det svårt att dra generella slutsatser. Vi kan inte uttala oss om huruvida programmet har haft inverkan på medverkande skolors eller kommunens arbete med nyanlända elevers lärande eller i vilken utsträckning medverkan i programmet kommer att leda till att det skapas långsiktiga strukturer för att bedriva utvecklingsarbete kring nyanlända elevers lärande.

DELTAGARNAS FÖRVÄNTNINGAR

Resultat från den avslutade enkätundersökningen visar att sex av elva respondenter anser att programmet har motsvarat deras förväntningar i liten utsträckning. De skriver bland annat att många deltagare har hoppat av, att det har varit otydligt redan från början vad målet med programmet har varit och vad det skulle leda fram till, och att det var otydligt vilka förväntningar som fanns på dem som medverkade i programmet.

Respondenterna lyfter fram att de viktigaste framgångsfaktorerna för ett lyckat FoU-program är att rektorn stöttar arbetet på ett tydligt sätt, att det finns tillräckligt med tid för planering och genomförande och att forskningsinsatsen är anpassad till skolans förutsättningar. Resultat visar att respon-

denterna anser att forskarna var närvarande och gav återkoppling på genomförda uppdrag samt att forskningsinsatsen till stor del var anpassad till skolans förutsättningar och att de uppdrag som genomfördes kändes meningsfulla och användbara. Respondenterna anser att rektor till stor del stöttade arbetet på ett tydligt sätt. Det respondenterna har saknat mest är stöd från kollegor som inte medverkade i programmet.

LÄRDOMAR KRING MÅLUPPFYLLELSE

Det är vanskligt och svårt att dra slutsatser kring måluppfyllelse i programmet. Vi redovisar data och manar till försiktighet kring tolkning och betydelsen av denna. Två mål har specifikt varit kopplade till lärarnas medverkan i programmet. Det första målet syftar till att lärare ska utveckla sin kunskap om språk- och kunskapsutvecklande arbetsätt i undervisningen av nyanlända elever. Resultat visar att sju av elva respondenter anser att det har skett i liten utsträckning, en respondent svarar ”inte alls” och tre väljer att inte svara på frågan.

Det andra målet är att lärare ska få tillgång till en större repertoar av undervisningsmetoder baserade på vetenskap och beprövad erfarenhet. På denna fråga svarar en respondent att det har skett i stor utsträckning, fyra att det skett i liten utsträckning och tre svarar att det inte alls skett.

Ett tredje mål med programmet var att utvecklingsgruppen skulle utveckla arbetsmetoder för att kartlägga och följa upp nyanlända elevers lärande över tid. Här varierar svaren något mer och två respondenter svarar att det har skett i stor utsträckning, fyra svarar i liten utsträckning, fyra svarar ”inte alls” och en vet inte.

På frågan om rektorn har skapat organisation för fortsatt utvecklingsarbete i syfte att säkerställa goda förutsättningar för nyanlända elevers lärande svarar tre respondenter i stor utsträckning, sex i liten utsträckning, en svarar ”inte alls” och en vet inte.

HELHETSOMDÖME

Vi ställde frågan kring helhetsomdöme kring programmet både under år två och år tre. Det finns tydliga skillnader i svaren som det är viktigt att fundera vidare på och som kanske kan skapa incitament för att vilja få en ökad förståelse kring varför programmet uppfattades som mindre bra under det sista året.

Under 2018 svarade 17 deltagare på enkäten. Av dessa svarade en respondent att programmet var mycket bra, elva svarade att det var ganska bra, fem att det var acceptabelt. Under 2019 svarade elva respondenter på enkäten. Tre svarade att programmet var ganska bra, fem svarade att det var acceptabelt och två svarade att det var ganska dåligt.

Det som respondenterna lyfter fram under 2019 är att de har haft svårt att göra prioriteringar. När det pågår för många olika insatser samtidigt är det svårt att veta vad som är viktigast just nu när allt framställs som "viktigt". Detta hänger tätt samman med känslan och uppfattningen att tiden inte räcker till och att det är svårt att skapa utrymme i tjänsten för att driva utvecklingsarbete inom ramen för programmet. Detta påverkar arbetet med spridning vilket leder till att kunskapen och erfarenheterna stannat hos en liten grupp lärare, som medverkade i programmet och leder inte till att fler anammar metoderna, verktygen och arbetssättet för att arbeta med nyanlända elevers lärande. Samtidigt lyfter respondenterna fram att programmet, har synliggjort

vikten av att driva organisationsutveckling och någon menar att det har skapats lärdomar kring organisering av förändringsarbete – vilket har lett fram till att det nu finns en plan för hur det fortsatta arbetet kommer att se ut. Medverkan i programmet har lett till att flera anser de har haft möjligheter till fördjupade samtal och en gemensam planering med kollegor och skollledning som har stärkt dem i deras roll. Respondenterna lyfter även fram att de har lärt sig nya arbetsätt som har lett till att de har utvecklat sitt arbete kring nyanlända elevers lärande.

Som nämnts i början är det svårt att dra generella slutsatser av programmets inverkan på kommunens eller skolans arbete med nyanlända elevers lärande. Programmet har från starten dragits med flera utmaningar, bland annat antal medverkande skolor och lärare, innehållet i forskningsansatsen samt otydlighet kring förväntningar, målsättning och inriktning. Skolledningens roll och uppdrag har också varit otydligt och skapat osäkerhet kring inriktning av programmet.

Det har krävts både tålamod och uthållighet att genomföra programmet och driva det i land. Det är viktigt för de medverkande att dra lärdomar av medverkan i programmet och i kommande insatser skapa en tydlig organisation, med en hållbar struktur och tydliga inslag av lärande. Skolledningens stöd och tydlighet kring vision och mål är viktiga inslag som bör diskuteras, vridas och vändas samt slutligen enas kring för att skapa riktning för arbetet.

Ifous – Innovation, forskning och utveckling i skola och förskola

Ifous är ett fristående forskningsinstitut som bedriver forsknings- och utvecklingsarbete (FoU) inom skolområdet i samarbete med skolhuvudmän och lärosäten. Verksamheten utgår från medlemmarnas behov och syftar till att bidra till skolutveckling på vetenskaplig grund. I dag har Ifous drygt 140 medlemmar, både kommunala och fristående skolhuvudmän.

Läs mer om vårt arbete på www.ifous.se

**MÄLARDALENS HÖGSKOLA
ESKILSTUNA VÄSTERÅS**

ifous